

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
TAMARA ČAPETA
της 9ης Ιουνίου 2022¹

Υπόθεση C-64/21

Rigall Arteria Management Sp. z o.o. sp.k.
κατά
Bank Handlowy w Warszawie S.A.

[αίτηση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 86/653/ΕΟΚ – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β' – Εμπορικοί αντιπρόσωποι (ανεξάρτητοι επαγγελματίες) – Αμοιβή – Δικαίωμα λήψης προμήθειας για πράξεις που συνήφθησαν κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας με πελάτες αποκτηθέντες προηγουμένως χάρη στη διαμεσολάβηση του αντιπροσώπου για πράξεις του ίδιου είδους – Κανόνας αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου – Δυνατότητα παρέκκλισης με σύμβαση»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση υπόθεση προέκυψε από αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο, Πολωνία) σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για το συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες)².

2. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 προβλέπει ότι ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια για τις εμπορικές πράξεις που συνάπτονται κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, αν η πράξη έχει συναφθεί με τρίτο με τον οποίο ο εμπορικός αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγουμένως πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη. Στο εξής θα αποκαλώ την εν λόγω προμήθεια ως «προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις»³.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² ΕΕ 1986, L 382, σ. 17.

³ Βλ., για παράδειγμα, Saintier, S., Scholes, J., *Commercial Agents and the Law*, Routledge, Λονδίνο, 2005, σ. 116-118· Singleton, S., *Commercial Agency Agreements: Law and Practice*, πέμπτη έκδοση, Bloomsbury Professional, Λονδίνο, 2020, σ. 99.

3. Το κύριο ζήτημα που τίθεται με την υπό κρίση υπόθεση είναι αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 πρέπει να ερμηνευθεί ως κανόνας αναγκαστικού δικαίου ή ως κανόνας ενδοτικού δικαίου και, ως εκ τούτου, αν οι συμβαλλόμενοι στη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας δύνανται να αποκλείσουν το δικαίωμα του εμπορικού αντιπροσώπου να λάβει προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

4. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 προβλέπει τα εξής:

«Για εμπορική πράξη που έχει συναφθεί κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια:

- α) αν η πράξη έχει συναφθεί χάρη στην παρέμβασή του, ή
- β) αν η πράξη έχει συναφθεί με τρίτο με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγουμένως πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη.»

B. Το πολωνικό δίκαιο

5. Το άρθρο 761, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα⁴, το οποίο μεταφέρει στο πολωνικό δίκαιο το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653, προβλέπει τα εξής:

«Ο εμπορικός αντιπρόσωπος δύναται να απαιτήσει προμήθεια για συμβάσεις που έχουν συναφθεί κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, αν αυτές συνήφθησαν χάρη στην παρέμβασή του ή με πελάτες αποκτηθέντες προηγουμένως χάρη στη διαμεσολάβηση του αντιπροσώπου για συμβάσεις του ίδιους είδους.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, το προδικαστικό ερώτημα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

6. Σύμφωνα με την απόφαση περί παραπομπής, η Rigall Arteria Management Sp. z o.o. sp.k. (στο εξής: Rigall Arteria Management) συνήψε πλείονες συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας με την Bank Handlowy w Warszawie S.A. (στο εξής: Bank Handlowy) για την περίοδο από την 1η Ιουνίου 1999 έως τις 30 Ιουνίου 2015. Βάσει των συμβάσεων αυτών, η Rigall Arteria Management και η Bank Handlowy είχαν, αντιστοίχως, την ιδιότητα του αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευόμενου.

7. Η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας αφορούσε την εκτέλεση χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, περιλαμβανομένης της διαμεσολάβησης κατά την άσκηση βοηθητικών και προωθητικών δραστηριοτήτων σχετικών με την εξυπηρέτηση και την πώληση πιστωτικών καρτών καθώς και άλλων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προσφερόμενων από την Bank Handlowy.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (νόμος της 23ης Απριλίου 1964 περί θεσπίσεως του αστικού κώδικα) (Dz. U. 2019, θέση 1145, όπως έχει τροποποιηθεί) (στο εξής: αστικός κώδικας).

8. Η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας όριζε τον τρόπο αμοιβής του αντιπροσώπου, η οποία υπολογιζόταν σε σχέση με τον αριθμό των συναφθεισών συμβάσεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις επρόκειτο για συγκεκριμένο ποσό εισπραττόμενο για κάθε εκδιδόμενη πιστωτική κάρτα ή για κάθε εγκρινόμενη αίτηση δανείου. Η σύμβαση δεν όριζε άλλη μορφή αμοιβής πλην της προμήθειας για τις συμβάσεις που συνάπτονταν με την άμεση συμμετοχή του αντιπροσώπου.

9. Η Bank Handlowy κατήγγειλε τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας στις 17 Δεκεμβρίου 2014. Στη συνέχεια, η Rigall Arteria Management ζήτησε από την Bank Handlowy την παροχή πληροφοριών σχετικά με την προμήθεια που οφειλόταν για την περίοδο από την 1η Ιουνίου 1999 έως τις 31 Ιανουαρίου 2015.

10. Η Bank Handlowy αρνήθηκε να παράσχει τις εν λόγω πληροφορίες προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ότι οι παρασχεθείσες έως τότε πληροφορίες στον αντιπρόσωπο καθιστούσαν δυνατό τον υπολογισμό της συνολικής οφειλόμενης αμοιβής βάσει των συναφθεισών συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας και ότι, συνεπώς, δεν υπήρχε λόγος για την παροχή περαιτέρω πληροφοριών. Η Rigall Arteria Management ζήτησε από το Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακό δικαστήριο Βαρσοβίας, Πολωνία) να της γνωστοποιηθούν πληροφορίες σχετικά με τις συμβάσεις που είχε συνάψει η Bank Handlowy με πελάτες που απέκτησε προηγουμένως χάρη στη διαμεσολάβηση του αντιπροσώπου.

11. Με απόφαση της 20ής Ιουνίου 2016, το Sąd Okręgowy w Warszawie (περιφερειακό δικαστήριο Βαρσοβίας) απέρριψε την αγωγή. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι από τους όρους της σύμβασης που είχε συναφθεί μεταξύ των μερών δεν προέκυπτε ότι ο αντιπρόσωπος είχε δικαίωμα να ζητήσει προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις.

12. Με απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2018, το Sąd Apelacyjny w Warszawie (εφετείο Βαρσοβίας, Πολωνία) απέρριψε την έφεση της Rigall Arteria Management. Ειδικότερα, το εφετείο έκρινε ότι η προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις, για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 761, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, το οποίο θέτει σε εφαρμογή το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, έχει χαρακτήρα ενδοτικού δικαίου, στοιχείο το οποίο παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας τη δυνατότητα διαφορετικής ρυθμίσεως του εν λόγω ζητήματος. Κατά το εφετείο, από τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης προκύπτει ότι οι διάδικοι απέκλεισαν σιωπηρώς το δικαίωμα του αντιπροσώπου να λάβει την επίμαχη προμήθεια. Τούτο προκύπτει τόσο από το γεγονός ότι το κείμενο της συμβάσεως δεν περιλάμβανε αναφορά σε τέτοια μορφή προμήθειας όσο και από τη συμπεριφορά των μερών κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της.

13. Η Rigall Arteria Management άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση. Προς στήριξη της αναίρεσης, η Rigall Arteria Management προβάλλει παράβαση του άρθρου 761, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα, όπως ερμηνεύθηκε σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, καθόσον η διάταξη αυτή χαρακτηρίστηκε ως ενδοτικού δικαίου.

14. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν έχει διευκρινιστεί μέχρι σήμερα το ζήτημα της δυνατότητας που προβλέπει το πολωνικό δίκαιο να τροποποιηθεί συμβατικά ή να αποκλειστεί το δικαίωμα του εμπορικού αντιπροσώπου να λάβει προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις. Δεδομένου ότι το εφαρμοστέο πολωνικό δίκαιο μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη την οδηγία

86/653, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η ερμηνεία του εν λόγω δικαίου εξαρτάται από την ερμηνεία του κατά πόσον το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής συνιστά κανόνα αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου.

15. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της [οδηγίας 86/653], ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του γράμματος και του σκοπού του, την έννοια ότι παρέχει σε ανεξάρτητο εμπορικό αντιπρόσωπο απόλυτο δικαίωμα να λάβει προμήθεια για σύμβαση συναφθείσα κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας με τρίτο, με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγουμένως πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη, ή μήπως η σύμβαση μπορεί να αποκλείσει τη χορήγηση του δικαιώματος αυτού;»

16. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στο Δικαστήριο η Rigall Arteria Management, η Bank Handlowy, η Γερμανική, η Ιταλική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στις 23 Μαρτίου 2022 διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατά την οποία η Rigall Arteria Management, η Bank Handlowy, η Γερμανική και η Πολωνική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους.

IV. Ανάλυση

17. Η οδηγία 86/653 αποτελεί ένα κατ' εξαίρεση νομοθέτημα της Ένωσης, στον βαθμό που ρυθμίζει συμβάσεις μεταξύ επιχειρήσεων. Εφαρμόζεται στις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας⁵ που συνάπτονται μεταξύ του εμπορικού αντιπροσώπου και του αντιπροσωπευόμενου, οι οποίοι ενεργούν αμφότεροι ως ανεξάρτητοι επιχειρηματίες⁶. Η οδηγία 86/653 εφαρμόζεται αποκλειστικά σε τέτοιες συμβάσεις στις οποίες οι δραστηριότητες του εμπορικού αντιπροσώπου παρέχονται έναντι αμοιβής⁷. Εναρμονίζει ορισμένες μόνο πτυχές των σχέσεων μεταξύ των εμπορικών αντιπροσώπων και των αντιπροσωπευόμενων, και ειδικότερα τα θεμελιώδη αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις των συμβαλλομένων (κεφάλαιο II), τις αποδοχές των εμπορικών αντιπροσώπων (κεφάλαιο III) καθώς και τη σύναψη και λήξη της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας (κεφάλαιο IV). Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο III (άρθρα 6 έως 12) αυτής.

⁵ Με τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, ο ανεξάρτητος εμπορικός αντιπρόσωπος και ο αντιπροσωπευόμενος συνάπτουν μια σχέση διαρκείας. Ο αντιπρόσωπος έχει ως αποστολή να αναζητεί την πελατεία και να διαπραγματεύεται μαζί της και, αναλόγως της περιπτώσεως, να καθιστά δυνατή τη σύναψη εμπορικών πράξεων μεταξύ του αντιπροσωπευόμενου και της πελατείας αυτής. Βλ. οδηγία 86/653, ιδίως άρθρα 1, παράγραφος 2, και 3. Η εν λόγω περιγραφή της αποστολής του αντιπροσώπου στηρίζεται στις συγκεκριμένες εμπορικές σχέσεις, όπως παρουσιάζονται εντός του πραγματικού οικονομικού πλαισίου. Πρβλ., απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1996, Κοντόγεωργας (C-104/95, EU:C:1996:492, σκέψη 26).

⁶ Για την ανάλυση της οδηγίας 86/653, βλ. Saintier, S., «Commercial agency in European Union private law», σε Twigg-Flesner, C. (επιμ.), *The Cambridge Companion to European Union Private Law*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2010, σ. 273-285· βλ., επίσης, παραπομπές στις υποσημειώσεις 3 και 71 των παρουσών προτάσεων. Για διεξοδικότερη ανάλυση, βλ., για παράδειγμα, Jansen, N. και Zimmermann, R., *Commentaries on European Contract Laws*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2018, σ. 587-594.

⁷ Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 86/653, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται για τους μη αμειβόμενους εμπορικούς αντιπροσώπους.

18. Υπενθυμίζεται ότι η οδηγία 86/653 εκδόθηκε στη δεκαετία του 1980 στηριζόμενη σε νομικές βάσεις της εσωτερικής αγοράς οι οποίες απαιτούσαν ομοφωνία⁸, κατόπιν μακροχρόνιων και πολύπλοκων διαπραγματεύσεων, με ορισμένα κράτη μέλη να αντιτίθενται στην ανάγκη μιας τέτοιας οδηγίας στο σύνολό της⁹. Έτσι, τελικά, αποτέλεσε το προϊόν συμβιβασμών μεταξύ κρατών μελών με πολύ διαφορετικές φιλοσοφίες όσον αφορά τη ρύθμιση των συμβάσεων εν γένει, και ειδικότερα των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας.

19. Επομένως, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει κληθεί επανειλημμένως να ερμηνεύσει διάφορες διατάξεις της οδηγίας 86/653¹⁰. Ωστόσο, είναι η πρώτη φορά που ζητείται από το Δικαστήριο να διευκρινίσει τη φύση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

20. Με το προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 δικαίωμα ενός εμπορικού αντιπροσώπου να λάβει προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις μπορεί να τροποποιηθεί ή να αποκλειστεί από τα μέρη της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας.

21. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, θα εξετάσω αρχικώς το ζήτημα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί του προδικαστικού ερωτήματος υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης (Α). Στη συνέχεια, θα υπεισέλθω στην ουσιαστική εξέταση της υπόθεσης (Β), εκθέτοντας ορισμένες προκαταρκτικές παρατηρήσεις σχετικά με τη διάκριση μεταξύ κανόνων αναγκαστικού και κανόνων ενδοτικού δικαίου, οι οποίοι διέπουν τις συμβάσεις εν γένει (Β.1), πριν εξετάσω το ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β' της οδηγίας 86/653 (Β.2).

22. Βάσει της ανάλυσης αυτής, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί προδικαστικώς στην υπό κρίση υπόθεση και ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 πρέπει να ερμηνευθεί ως κανόνας ενδοτικού δικαίου, ο οποίος επιτρέπει στα συμβαλλόμενα μέρη να τροποποιήσουν ή να αποκλείσουν την εφαρμογή του.

Α. Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

23. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653 αυτή εφαρμόζεται στους εμπορικούς αντιπροσώπους των οποίων η δραστηριότητα συνίσταται, ιδίως, στη διαπραγμάτευση ή στη σύναψη συμβάσεων «πώλησης ή αγοράς εμπορευμάτων». Εντούτοις, όπως προκύπτει από το σημείο 7 των παρούσων προτάσεων, η περίπτωση της κύριας δίκης δεν αφορά την πώληση εμπορευμάτων, αλλά την πώληση (χρηματοοικονομικών) υπηρεσιών. Επομένως, θα μπορούσε να

⁸ Η οδηγία 86/653 εκδόθηκε πριν από τη θέσπιση του νυν άρθρου 114 ΣΛΕΕ στο πλαίσιο της Συνθήκης μέσω της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξεως, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 1987. Στηρίχθηκε στα άρθρα 57, παράγραφος 2, και 100 ΕΟΚ (νυν άρθρα 53, παράγραφος 1, και 115 ΣΛΕΕ).

⁹ Βλ., για παράδειγμα, έγγραφο του Συμβουλίου 7251/1/83 REV 1, της 14ης Ιουνίου 1983, 9274/84, της 19ης Σεπτεμβρίου 1984, και 7242/85, της 6ης Ιουνίου 1985. Πρβλ., επίσης, Lando, O., «The EEC Draft Directive Relating to Self-Employed Commercial Agents: The English Law Commission versus the EC Commission», *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht/The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, T.44, 1980, σ. 1.

¹⁰ Το Δικαστήριο έχει ήδη εκδώσει 20 αποφάσεις κατόπιν προδικαστικών παραπομπών εθνικών δικαστηρίων σχετικά με την οδηγία 86/653. Εντούτοις, παρά την ασάφεια του γράμματος της οδηγίας 86/653, η Επιτροπή έχει διαπιστώσει την επιτυχία της οδηγίας αυτής, δεδομένου ότι ο αριθμός των διασυννοριακών πράξεων εμπορικής αντιπροσωπείας αυξήθηκε. Πρβλ. Commission Staff Working Document, Evaluation of Directive 86/653 (REFIT Evaluation), SWD(2015) 146 final, της 16ης Ιουλίου 2015 (στο εξής: έκθεση REFIT).

τεθεί το ερώτημα αν το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί προδικαστικώς στην υπό κρίση υπόθεση¹¹, δεδομένου ότι η οδηγία 86/653 δεν έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης¹².

24. Εντούτοις, όπως επισήμαναν η Rigall Arteria Management, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, φαίνεται ότι η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να απαντήσει στο ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπό κρίση υπόθεση μπορεί να θεμελιωθεί στην απόφαση Dzodzi¹³.

25. Κατ' εφαρμογήν της νομολογίας αυτής, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, όταν εθνική νομοθεσία για τη μεταφορά της οδηγίας 86/653 στην εσωτερική έννομη τάξη υιοθετεί ενιαία λύση για όλα τα είδη συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας, είναι αρμόδιο να ερμηνεύσει την οδηγία αυτή ακόμη και αν η διαφορά απορρέει από κατάσταση που αφορά υπηρεσίες και όχι εμπορεύματα. Η θεμελίωση της αρμοδιότητας σε τέτοιες περιπτώσεις θεωρείται ότι είναι προς το συμφέρον της έννομης τάξης της Ένωσης, προκειμένου να αποφεύγονται στο μέλλον αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία¹⁴.

26. Εξάλλου, όπως έχει υπογραμμίσει το Δικαστήριο σε πρόσφατη νομολογία εκτός του πλαισίου της οδηγίας 86/653, η ερμηνεία από το Δικαστήριο διατάξεων του δικαίου της Ένωσης σε καταστάσεις που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους δικαιολογείται όταν το εθνικό δίκαιο προβλέπει την εφαρμογή των διατάξεων αυτών σε τέτοιες καταστάσεις ευθέως και ανεπιφύλακτα, προκειμένου να εξασφαλίζεται ομοιόμορφη αντιμετώπιση τόσο των εν λόγω καταστάσεων όσο και εκείνων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των ως άνω διατάξεων¹⁵.

27. Εν προκειμένω, από τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο απαντώντας σε αίτηση παροχής πληροφοριών του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, κατά τη μεταφορά της οδηγίας 86/653 στην εσωτερική έννομη τάξη (και συγκεκριμένα στον αστικό κώδικα), ο Πολωνός νομοθέτης εξέφρασε την πρόθεσή του να ρυθμίσει ομοιόμορφα τις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας που αφορούν εμπορεύματα και υπηρεσίες όσον αφορά την εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

¹¹ Επισημαίνεται ότι μολονότι οι επίμαχες συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας είχαν αρχίσει να συνάπτονται πριν από την ημερομηνία προσχώρησης της Πολωνίας στην Ένωση την 1η Μαΐου 2004 (βλ. σημείο 6 των παρουσών προτάσεων), δεν υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής *ratione temporis* της οδηγίας 86/653 στην υπό κρίση υπόθεση. Εν πάση περιπτώσει, φρονώ ότι τούτο δεν είναι προβληματικό υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, δεδομένου ότι οι εν λόγω συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας εξακολούθησαν να παράγουν έννομα αποτελέσματα και μετά την ημερομηνία αυτή. Πρβλ. απόφαση της 3ης Ιουλίου 2019, UniCredit Leasing (C-242/18, EU:C:2019:558, σκέψη 32). Εξάλλου, στο πλαίσιο της οδηγίας 86/653, δεν έχει εξεταστεί από το Δικαστήριο το ζήτημα σχετικά με πραγματικά περιστατικά που εκτείνονται πριν και μετά την προσχώρηση. Βλ. απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, σκέψη 20)· πρβλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα F. G. Jacobs στην υπόθεση Centrosteeel (C-456/98, EU:C:2000:137, σημεία 21 έως 25).

¹² Πρβλ. διάταξη της 6ης Μαρτίου 2003, Abbey Life Assurance (C-449/01, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2003:133, σκέψεις 13 έως 20) σχετικά με την ασφάλεια ζωής, τις προσόδους και τις αποταμιεύσεις, καθώς και αποφάσεις της 3ης Δεκεμβρίου 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, σκέψη 16), σχετικά με τις τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, και της 17ης Μαΐου 2017, ERGO Poist'õnna (C-48/16, EU:C:2017:377, σκέψη 28), σχετικά με τις ασφαλιστικές υπηρεσίες.

¹³ Σχετικά με την πρώτη υπόθεση στην οποία στηρίχθηκε η πάγια αυτή νομολογία: βλ. απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1990, Dzodzi (C-297/88 και C-197/89, EU:C:1990:360, σκέψεις 36 έως 43).

¹⁴ Πρβλ. αποφάσεις της 16ης Μαρτίου 2006, Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176, σκέψεις 11 έως 19), της 28ης Οκτωβρίου 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, σκέψεις 23 έως 28), της 17ης Οκτωβρίου 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, σκέψεις 30 και 31), της 3ης Δεκεμβρίου 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, σκέψεις 17 έως 19), και της 17ης Μαΐου 2017, ERGO Poist'õnna (C-48/16, EU:C:2017:377, σκέψεις 29 έως 32). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα E. Tanchen στην υπόθεση The Software Incubator (C-410/19, EU:C:2020:1061, σημείο 45 και υποσημείωση 39).

¹⁵ Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 2019, G.S. και V.G. (Απειλή για τη δημόσια τάξη) (C-381/18 και C-382/18, EU:C:2019:1072, σκέψη 43), και της 30ής Ιανουαρίου 2020, I.G.I. (C-394/18, EU:C:2020:56, σκέψη 48). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Pikamäe στην υπόθεση Deutsche Post κ.λπ. (C-203/18 και C-374/18, EU:C:2019:502, σημεία 43 έως 62), του γενικού εισαγγελέα M. Bobek στην υπόθεση J & S Service (C-620/19, EU:C:2020:649, σημεία 27 έως 96), και δικές μου στην υπόθεση BALTIJAS STARPTAUTISKĀ AKADĒMIJA και STOCKHOLM SCHOOL OF ECONOMICS IN RIGA (C-164/21 και C-318/21, EU:C:2022:333, σημεία 57 έως 64).

28. Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το πολωνικό δίκαιο κατέστησε το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ευθέως και ανεπιφύλακτα εφαρμοστέο στην περίπτωση της κύριας δίκης και ότι είναι προς το συμφέρον της έννομης τάξης της Ένωσης να αποφανθεί το Δικαστήριο επί της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

29. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί προδικαστικώς στην υπό κρίση υπόθεση.

B. Επί της ουσίας

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις επί της διακρίσεως μεταξύ κανόνων αναγκαστικού δικαίου και κανόνων ενδοτικού δικαίου

30. Τα δίκαια των συμβάσεων των κρατών μελών διακρίνουν μεταξύ κανόνων αναγκαστικού δικαίου και κανόνων ενδοτικού δικαίου που αφορούν τα ουσιαστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών¹⁶. Εν ολίγοις, οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου δεν παρέχουν τη δυνατότητα παρέκκλισης και, συνεπώς, δεν επιδέχονται καμία εξαίρεση εκ μέρους των μερών, ενώ οι κανόνες ενδοτικού δικαίου δεν απαιτείται να αποτελούν μέρος της σύμβασης και τα συμβαλλόμενα μέρη, εφόσον το επιθυμούν, μπορούν να ρυθμίσουν τη σχέση τους με διαφορετικό τρόπο.

31. Επιπλέον, πολλά νομικά συστήματα αναγνωρίζουν διάφορες μορφές κανόνων αναγκαστικού και ενδοτικού δικαίου¹⁷.

32. Οι κανόνες αναγκαστικού δικαίου μπορούν να έχουν απόλυτα αναγκαστικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν τα μέρη να παρεκκλίνουν από αυτούς. Μπορούν επίσης να είναι εν μέρει αναγκαστικοί, οπότε επιδέχονται εξαιρέσεις εκ μέρους των μερών, αλλά μόνον υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Είναι δυνατόν, για παράδειγμα, να επιτρέπονται παρεκκλίσεις από εν μέρει αναγκαστικούς κανόνες, όταν αυτές είναι προς το συμφέρον του ασθενέστερου μέρους ή όταν διαφυλάσσουν τον πυρήνα του κανόνα ή συγκεκριμένες ελάχιστες απαιτήσεις που επιβάλλει ο νομοθέτης.

33. Ομοίως, δεν υπάρχει μόνο μια μορφή κανόνα ενδοτικού δικαίου. Συνήθως, ο όρος αυτός περιλαμβάνει τους λεγόμενους προαιρετικούς ή γενικούς κανόνες. Οι εν λόγω κανόνες ενδοτικού δικαίου αποσκοπούν στην κάλυψη ορισμένων ζητημάτων τα οποία παραμένουν ανοιχτά, δεδομένου ότι τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν αφήσει, εκουσίως ή ακουσίως, αρρύθμιστες ορισμένες πτυχές της συμβατικής τους σχέσης. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλα είδη κανόνων ενδοτικού δικαίου. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για πρότυπους κανόνες που παρέχουν χρήσιμα στοιχεία για τη σύνταξη της σύμβασης, προσφέροντας ενδεχόμενες λύσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι συμβαλλόμενοι μπορούν να επιλύσουν ορισμένα προβλήματα. Οι πρότυποι αυτοί κανόνες φαίνεται να εμπίπτουν σε δύο τουλάχιστον κατηγορίες: αφενός, σε εκείνους που προσφέρουν στους συμβαλλόμενους έναν κατάλογο επιλογών χωρίς να αποκλείουν άλλες (τους οποίους θα χαρακτηρίσω ως πρότυπους κανόνες ενδοτικού δικαίου ανοικτών επιλογών) και, αφετέρου, σε εκείνους που περιορίζουν τους συμβαλλόμενους μόνο στις επιλογές που καθορίζονται ειδικά στον ως άνω κατάλογο.

¹⁶ Βλ., για παράδειγμα, Hesselink, M. W., «Non-Mandatory Rules in European Contract Law», *European Review of Contract Law*, τόμος 1, 2005, σ. 44· Grigoleit, H.C., «Mandatory Law (Fundamental Regulatory Principles)», σε Basedow, J. κ.λπ., *Max Planck Encyclopedia of European Private Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2012.

¹⁷ Πρβλ. Hesselink, όπ.π. υποσημείωση 16, σ. 56-61.

34. Τέλος, επισημαίνεται ότι οι εθνικές νομοθεσίες περί συμβάσεων χρησιμοποιούν διαφορετικές τεχνικές για τον χαρακτηρισμό συγκεκριμένων κανόνων ως διατάξεων αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου και του είδους τους. Συχνά, οι εν λόγω νομοθεσίες σιωπούν ως προς τη νομική φύση συγκεκριμένου κανόνα και απόκειται στον δικαστή να κρίνει επί του ζητήματος αυτού.

35. Η οδηγία 86/653 δεν αποτελεί εξαίρεση από την ανωτέρω περιγραφή. Περιέχει κανόνες αναγκαστικού και ενδοτικού δικαίου διαφόρων ειδών και χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές όσον αφορά τον χαρακτηρισμό τους¹⁸.

36. Όσον αφορά τους κανόνες αναγκαστικού δικαίου, ορισμένες διατάξεις της οδηγίας 86/653 προβλέπουν ρητώς ότι δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση εκ μέρους των συμβαλλομένων μερών¹⁹. Ορισμένες διατάξεις έχουν όμως χαρακτήρα εν μέρει αναγκαστικού δικαίου. Είτε επιβάλλουν ελάχιστους κανόνες από τους οποίους οι συμβαλλόμενοι δεν μπορούν να παρεκκλίνουν²⁰ είτε παρέχουν τη δυνατότητα παρέκκλισης, αλλά μόνον εφόσον αυτό δεν αποβαίνει εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου²¹. Ορισμένες παρεκκλίσεις επιτρέπονται μόνο μετά τη λήξη της σύμβασης και, επομένως, δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο προγενέστερης συμφωνίας²².

37. Όσον αφορά τους κανόνες ενδοτικού δικαίου, ορισμένες διατάξεις της οδηγίας 86/653 προβλέπουν ρητώς ότι οι κανόνες της οικείας διάταξης είναι γενικοί κανόνες που ισχύουν κατ' αρχήν, ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των συμβαλλομένων επί του θέματος²³.

38. Τέλος, ορισμένες διατάξεις της οδηγίας 86/653 σιωπούν όσον αφορά τον αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου χαρακτήρα τους²⁴. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οικείας οδηγίας, του οποίου η ερμηνεία ζητείται στην υπό κρίση υπόθεση. Πράγματι, η οδηγία 86/653 σιωπά ως προς τη φύση του άρθρου 7 στο σύνολό του.

2. Επί της ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653

α) Το γράμμα

39. Υπενθυμίζεται ότι το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι αν επιτρέπεται τα συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης αντιπροσωπείας να αποκλείσουν συμβατικώς την εφαρμογή του κανόνα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, ο οποίος παρέχει στον εμπορικό αντιπρόσωπο το δικαίωμα να λαμβάνει προμήθεια για επαναλαμβανόμενες πράξεις.

¹⁸ Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ph. Léger στην υπόθεση Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:230, σημεία 81 έως 91) και του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Agro Foreign Trade tisme Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, σημεία 36 και 37).

¹⁹ Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 5 («Τα μέρη δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 3 και 4») και άρθρο 13, παράγραφος 1, («Δεν επιτρέπεται παραίτηση από αυτό το δικαίωμα»).

²⁰ Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 15, παράγραφος 2, («Δεν είναι δυνατό να οριστούν μικρότερες προθεσμίες με συμφωνία των συμβαλλομένων»).

²¹ Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 10, παράγραφος 4, («Δεν επιτρέπεται να συμφωνηθεί παρέκκλιση από τις διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου»), άρθρο 11, παράγραφος 3, («Δεν επιτρέπεται να συμφωνηθεί παρέκκλιση από τη διάταξη της παραγράφου 1 εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου») και άρθρο 12, παράγραφος 3, («Δεν επιτρέπεται να συμφωνηθεί παρέκκλιση από τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου»).

²² Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 19 («Τα μέρη δεν μπορούν πριν από τη λήξη της σύμβασης να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις των άρθρων 17 και 18 σε βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου»).

²³ Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 6, παράγραφος 1, («Ελλείψει σχετικής συμφωνίας ανάμεσα στα μέρη [...]») και άρθρο 15, παράγραφος 5, («Εφόσον τα μέρη δεν έχουν συμφωνήσει διαφορετικά, [...]»).

²⁴ Πέραν του άρθρου 7 της οδηγίας 86/653, τούτο ισχύει, για παράδειγμα, και για τα άρθρα 8, 9, και 10, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

40. Μολονότι δεν προσδιορίζεται ρητώς ο αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου χαρακτήρας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, φρονώ ότι πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα στα οποία η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου δύναται να συναχθεί από το γράμμα της διάταξης της οποίας η ερμηνεία ζητείται.

41. Όπως προκύπτει από το σημείο 4 των παρούσων προτάσεων, το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 προβλέπει ότι, κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια:

- «α) αν η πράξη έχει συναφθεί χάρη στην παρέμβασή του, ή
- β) αν η πράξη έχει συναφθεί με τρίτο με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγουμένως πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη.»²⁵

42. Από τη χρήση του συνδέσμου «ή» στη διάταξη αυτή δύναται να συναχθεί ότι ένας εμπορικός αντιπρόσωπος μπορεί να λάβει κάποια από τις προμήθειες του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 86/653²⁶.

43. Κατ' εμέ, οι λέξεις δεν έχουν καμία σημασία εκτός του πλαισίου εντός του οποίου χρησιμοποιούνται. Από το γράμμα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, το οποίο, επομένως, δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκομμένο από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, προκύπτει ότι η διάταξη αυτή περιέχει πρότυπο κανόνα ενδοτικού δικαίου ανοικτών επιλογών (βλ. σημείο 33 των παρούσων προτάσεων).

44. Συνεπώς, φρονώ ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 προσφέρει στα μέρη επιλογές στις οποίες μπορούν να προβούν κατά τη σύναψη της σύμβασης. Οι δύο απαριθμούμενες λύσεις ενδεχομένως να έχουν επιλεγεί από τον νομοθέτη της Ένωσης ως οι συνηθέστεροι τρόποι με τους οποίους συμφωνούνται προμήθειες στην περίπτωση συμβάσεων αντιπροσωπείας²⁷. Η επιλογή μεταξύ των λύσεων αυτών εξοικονομεί στα μέρη το κόστος συναλλαγής, το οποίο προκύπτει κατά τη διαπραγμάτευση των συμβάσεων²⁸. Εντούτοις, τα μέρη δεν δεσμεύονται από τους πρότυπους αυτούς κανόνες, αλλά μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα διαφορετική λύση.

45. Δεδομένου ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 απλώς παρέχει στους συμβαλλομένους επιλογές, η διάταξη αυτή όχι μόνον δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κανόνας αναγκαστικού δικαίου, αλλά δεν μπορεί να ερμηνευθεί και ως γενικός κανόνας ενδοτικού

²⁵ Η υπογράμμιση δική μου. Ο σύνδεσμος «ή» χρησιμοποιείται σε άλλες γλωσσικές αποδόσεις της οδηγίας 86/653, όπως στη γερμανική, στην ισπανική, στη γαλλική, στην κροατική, στην ιταλική, στην πορτογαλική και στη σλοβενική γλώσσα.

²⁶ Επισημαίνεται ότι η χρήση του συνδέσμου «ή» περιλαμβάνεται σε άλλες διατάξεις της οδηγίας 86/653, καμία από τις οποίες δεν αναφέρεται ως διάταξη αναγκαστικού δικαίου ή εν μέρει αναγκαστικού δικαίου. Βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 7, παράγραφος 2· βλ., επίσης, άρθρα 8 και 10, παράγραφος 1, τα οποία δύναται να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι καθιερώνουν πρότυπο κανόνα ενδοτικού δικαίου ανοικτών επιλογών. Αντιθέτως, ορισμένες διατάξεις που μνημονεύονται ρητά στην οδηγία 86/653 ως αναγκαστικού δικαίου χρησιμοποιούν τη λέξη «και»: βλ. οδηγία 86/653, άρθρο 11, παράγραφος 1, και άρθρο 17, παράγραφος 2, στοιχείο α'· βλ. επίσης άρθρο 17, παράγραφος 3, στο οποίο χρησιμοποιείται η φράση «ή/και».

²⁷ Όσον αφορά τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει ο νομοθέτης κατά την αναζήτηση του καλύτερου περιεχομένου των κανόνων ενδοτικού δικαίου, βλ. Hesselink, όπ.π. υποσημείωση 16, σ. 77-83. Εν προκειμένω, μία από τις μεθόδους για την εξεύρεση του κατάλληλου κανόνα είναι η κοινωνιολογική μέθοδος, η οποία λαμβάνει υπόψη την υφιστάμενη πρακτική σχετικά με ορισμένους τύπους συμβάσεων. Η επιλογή του νομοθέτη μπορεί επίσης να αποτυπώνει την αντίληψή του σχετικά με το ποιος τύπος κανόνα είναι πιο αποτελεσματικός από οικονομικής απόψεως ή ποιος κανόνας αποτυπώνει την κατάλληλη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων των μερών σε συνθήκες καταστάσεις.

²⁸ Όσον αφορά τη σημασία των κανόνων ενδοτικού δικαίου για την εξοικονόμηση του κόστους συναλλαγών βλ., για παράδειγμα, Hesselink, όπ.π. υποσημείωση 16, σ. 46· Storme, E., «Freedom of Contract: Mandatory and Non-Mandatory Rules in European Contract Law», *European Review of Private Law*, τόμος 15, 2007, σ. 233, στις σ. 237-238.

δικαίου. Και τούτο διότι δεν περιέχει ενιαίο κανόνα που να ρυθμίζει το δικαίωμα του εμπορικού αντιπροσώπου για προμήθεια, ο οποίος θα μπορούσε να χρησιμεύσει για την κάλυψη κενού στη σύμβαση, αν τα μέρη παρέλειψαν να το ρυθμίσουν²⁹. Αντιθέτως, προσφέρει μια δυνατότητα επιλογής. Ο διαχωρισμός των στοιχείων α' και β' του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 με τον σύνδεσμο «ή» καθιστά αδύνατη την προσφυγή των μερών της σύμβασης αντιπροσωπείας ή του δικαστηρίου που θα επιληφθεί της μεταξύ τους διαφοράς στην οικεία διάταξη, χωρίς να έχει προηγηθεί η επιλογή μεταξύ των λύσεων που αυτή προσφέρει.

46. Βεβαίως, ο σύνδεσμος «ή» μπορεί ενίοτε να νοηθεί ως «και»³⁰. Αυτό, ωστόσο, δεν θα είχε νόημα στην περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653. Από το γράμμα του στοιχείου β' προκύπτει ότι αυτό που περιγράφεται στο στοιχείο α' έχει ήδη συμβεί: η πράξη έχει συναφθεί χάρη στην άμεση παρέμβαση του εμπορικού αντιπροσώπου. Μολονότι είναι δυνατόν ένας εμπορικός αντιπρόσωπος να λάβει μόνον την προμήθεια βάσει του στοιχείου α', θα ήταν δύσκολο (αν όχι αδύνατο), ένας εμπορικός αντιπρόσωπος να λάβει την προμήθεια αποκλειστικά βάσει του στοιχείου β' για τους πελάτες τους οποίους ο αντιπρόσωπος κατέστησε προηγουμένως πελάτες για τον αντιπροσωπευόμενο, χωρίς να συνάγεται προμήθεια για τις πράξεις που έχει συνάψει με τους πελάτες αυτούς χάρη στην άμεση παρέμβαση του αντιπροσώπου βάσει του στοιχείου α'. Αν ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να θεμελιώσει το δικαίωμα προμήθειας στο στοιχείο β', το οποίο συνεπάγεται επίσης την προμήθεια βάσει του στοιχείου α', η χρησιμοποίηση δύο προτάσεων που χωρίζονται με τον σύνδεσμο «ή», θα ήταν παράξενη.

47. Συνεπώς, για να ερμηνευθεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 ως μία και μόνη φράση, η οποία παρέχει στον εμπορικό αντιπρόσωπο το δικαίωμα να λαμβάνει προμήθεια τόσο για τις άμεσες όσο και για τις επαναλαμβανόμενες πράξεις, θα πρέπει αφενός ο σύνδεσμος «ή» να αντικατασταθεί από τον σύνδεσμο «και», και αφετέρου να παραβλεφθεί το γεγονός ότι το στοιχείο β' περιλαμβάνει το στοιχείο α'. Ωστόσο, ακόμη και τότε, μια τέτοια ερμηνεία θα μετέτρεπε το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 σε έναν ενιαίο κανόνα, χωρίς να επιλύεται το ερώτημα αν ο κανόνας αυτός είναι αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου.

48. Μια τόσο διασταλτική ερμηνεία της επίμαχης διάταξης δεν δικαιολογείται, όπως θα καταδείξω, από συστημικούς λόγους σχετικούς με τη συμβατική ελευθερία ή με τους σκοπούς της οδηγίας 86/653, το ιστορικό θεσπίσεώς της και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο της 7 παράγραφος 1, στοιχείο β'³¹. Με άλλα λόγια, οι άλλοι αυτοί ερμηνευτικοί λόγοι, στους οποίους θα αναφερθώ στη συνέχεια, συνηγορούν επίσης υπέρ της άποψης ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 πρέπει να ερμηνευθεί ως κανόνας ενδοτικού δικαίου.

²⁹ Για τον ίδιο λόγο, το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 δεν μπορεί να ερμηνευθεί, όπως υποστηρίζουν η Rigall Arteria Management και η Πολωνική Κυβέρνηση, ως κανόνας εν μέρει αναγκαστικού δικαίου, ο οποίος επιτρέπει παρέκκλιση εκ μέρους των μερών μόνον εφόσον αυτό είναι ευνοϊκό για τον εμπορικό αντιπρόσωπο. Όπως προανέφερα, η δυνατότητα που προβλέπει η διάταξη αυτή είναι απλώς μία από τις επιλογές όσον αφορά τον τρόπο ρύθμισης της προμήθειας του αντιπροσώπου.

³⁰ Βλ., κυρίως, απόφαση της 12ης Ιουλίου 2005, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-304/02, EU:C:2005:444, σκέψη 83), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ο σύνδεσμος «ή» που περιλαμβάνεται στο πρώην άρθρο 228, παράγραφος 2, ΕΚ (νυν άρθρο 260, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ) δεν αποκλείει την ταυτόχρονη επιβολή κατ' αποκοπήν ποσού και χρηματικής κύρωσης για την ίδια παράβαση του δικαίου της Ένωσης από κράτος μέλος.

³¹ Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για την ερμηνεία διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος. Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2017:129, σκέψη 27).

β) Συστημικοί λόγοι σχετικοί με τη συμβατική ελευθερία

49. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται με γνώμονα τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου των οποίων την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο και τα οποία έχουν πλέον κατοχυρωθεί με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης)³². Υπό το πρίσμα μιας τέτοιας συστημικής ερμηνείας, επισημαίνω κατ' αρχάς ότι η θεώρηση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως κανόνα ενδοτικού δικαίου είναι σύμφωνη με την αρχή της συμβατικής ελευθερίας.

50. Η συμβατική ελευθερία, όπως προβάλλεται από την Bank Handlowy και τη Γερμανική Κυβέρνηση, συνιστά θεμελιώδη αρχή της εθνικής και της ενωσιακής έννομης τάξης. Αναγνωρίζεται στο άρθρο 16 του Χάρτη στο πλαίσιο της επιχειρηματικής ελευθερίας³³.

51. Οι συμβάσεις αντιπροσωπείας είναι εμπορικές συμβάσεις (μεταξύ επιχειρήσεων) υπό την έννοια ότι τόσο οι εμπορικοί αντιπρόσωποι όσο και οι αντιπροσωπευόμενοι είναι επιχειρηματίες³⁴. Επομένως, οι σχέσεις εμπορικής αντιπροσωπείας διέπονται κατ' αρχήν από τη συμβατική ελευθερία η οποία προστατεύει το δικαίωμα αμφοτέρων των μερών να ασκούν οικονομική δραστηριότητα. Η ελευθερία αυτή, η οποία περιλαμβάνει την αυτονομία των μερών όσον αφορά τον καθορισμό των συμβατικών ρητρών, δεν είναι απόλυτη και μπορεί να υπόκειται σε δικαιολογημένους περιορισμούς οι οποίοι πρέπει, μεταξύ άλλων, να προβλέπονται από τον νόμο και να είναι αναλογικοί, όπως απαιτεί το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη³⁵.

52. Εν προκειμένω, ωστόσο, από καμία διάταξη της οδηγίας 86/653 δεν προκύπτει σαφώς ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής αποσκοπεί στον περιορισμό της συμβατικής ελευθερίας.

53. Μολονότι η Επιτροπή υποστήριξε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι σκοποί γενικού συμφέροντος, ήτοι η προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων ως ασθενέστερου μέρους στη σύμβαση αντιπροσωπείας, συνηγορούν υπέρ του περιορισμού της συμβατικής ελευθερίας των μερών όσον αφορά την προμήθεια που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, γεγονός παραμένει ότι ο δικαιολογητικός αυτός λόγος δεν προβλέπεται από το οικείο δίκαιο της Ένωσης σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επιπλέον, τέτοιος περιορισμός δεν φαίνεται ούτε αναγκαίος ούτε πρόσφορος για την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων σε όλες τις δυνητικές καταστάσεις, όπως θα εξηγήσω κατωτέρω (βλ. σημεία 63 και 65 των παρούσων προτάσεων).

³² Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 25ης Μαΐου 2016, Meroni (C-559/14, EU:C:2016:349, σκέψη 45), και της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Bank Melli Iran (C-124/20, EU:C:2021:1035, σκέψη 70).

³³ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Bank Melli Iran (C-124/20, EU:C:2021:1035, σκέψη 79). Από τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη προκύπτει ότι το άρθρο 16 του Χάρτη κωδικοποιεί τη νομολογία του Δικαστηρίου με την οποία το τελευταίο έχει ήδη αναγνωρίσει τη συμβατική ελευθερία στο δίκαιο της Ένωσης. Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 1999, Ισπανία κατά Επιτροπής (C-240/97, EU:C:1999:479, σκέψη 99), και της 18ης Ιουλίου 2007, Société thermale d'Eugénie-Les-Bains (C-277/05, EU:C:2007:440, σκέψη 28)· βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Thelen Technopark Berlin (C-261/20, EU:C:2021:620, σημεία 75 έως 84).

³⁴ Βλέπε σημείο 17 των παρούσων προτάσεων. Σύμφωνα με την αξιολόγηση της οδηγίας 86/653 στην οποία προέβη η Επιτροπή το 2015, η πλειονότητα των εμπορικών αντιπροσώπων είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (στο εξής: ΜΜΕ) ή ανεξάρτητοι επαγγελματίες, ενώ η πλειονότητα των αντιπροσωπευόμενων είναι επίσης ΜΜΕ. Βλ. έκθεση REFIT, όπ.π. υποσημείωση 10, σημεία 3.2.3 και 6.

³⁵ Κατά το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που κατοχυρώνονται στον Χάρτη πρέπει να προβλέπονται από τον νόμο, να σέβονται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών και, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε αναγνωριζόμενους από την Ένωση σκοπούς γενικού ενδιαφέροντος ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Bank Melli Iran (C-124/20, EU:C:2021:1035, σκέψη 83).

54. Υπό τις συνθήκες αυτές, η οδηγία 86/653 δεν παρέχει καμία νομική βάση για την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής ως κανόνα αναγκαστικού δικαίου ή εν μέρει αναγκαστικού δικαίου, δεδομένου ότι κανένας νομίμως δικαιολογημένος περιορισμός δεν επιβάλλεται, σύμφωνα με τα άρθρα 16, και 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, στη συμβατική ελευθερία των μερών όσον αφορά την ελεύθερη επιλογή του είδους της προμήθειας.

γ) Σκοποί

55. Η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως κανόνα ενδοτικού δικαίου δεν έρχεται σε αντίθεση με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία αυτή.

56. Ενδεχομένως η εκτίμηση ότι οι εμπορικοί αντιπρόσωποι είναι τα ασθενέστερα μέρη των συμβάσεων αντιπροσωπείας να επηρέασε την επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης να περιλάβει διατάξεις αναγκαστικού δικαίου στην οδηγία 86/653. Πλην όμως, η προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων δεν αποτελεί τον μόνο, ούτε καν τον κύριο, σκοπό της οδηγίας αυτής³⁶. Εν πάση περιπτώσει, το γεγονός ότι οι ανησυχίες για την ασθενέστερη θέση των εμπορικών αντιπροσώπων επηρέασαν την επιλογή ορισμένων λύσεων κατά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα, όπως προβάλλει η Επιτροπή, ότι η οδηγία 86/653 περιέχει μόνον κανόνες αναγκαστικού δικαίου που έχουν ως αντικείμενο την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων.

57. Από τη δεύτερη και την τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 86/653 προκύπτει ότι κύριος σκοπός της είναι η δημιουργία εσωτερικής αγοράς εμπορικής αντιπροσωπείας και η εξάλειψη των εμποδίων στις διασυνοριακές δραστηριότητες των εμπορικών αντιπροσώπων και των αντιπροσωπευόμενων³⁷. Συναφώς, όπως επισήμανα σε προγενέστερες προτάσεις μου³⁸, ένδειξη της βούλησης του νομοθέτη της Ένωσης, και δη αντικειμενικώς εξακριβώσιμη κατά το δίκαιο της Ένωσης, αποτελεί η επιλογή της νομικής βάσης της επίμαχης πράξης. Η οδηγία 86/653 εκδόθηκε επί των νομικών βάσεων της εσωτερικής αγοράς (βλ. σημείο 18 των παρούσων προτάσεων). Τούτο καταδεικνύει ότι η βασική ιδέα που διαπνέει την οδηγία αυτή είναι η εξάλειψη των εμποδίων στις διασυνοριακές συμβάσεις αντιπροσωπείας³⁹.

58. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται με την εξάλειψη «των διαφορών μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών», η οποία αναγνωρίζεται ως κύριο εμπόδιο στη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 86/653. Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης επέλεξε να προσφέρει στους συμβαλλόμενους σε συμβάσεις αντιπροσωπείας μια σειρά εναρμονισμένων κανόνων (αναγκαστικού δικαίου, εν μέρει αναγκαστικού δικαίου, γενικής εφαρμογής ή πρότυπων

³⁶ Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 3ης Δεκεμβρίου 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, σκέψη 23), της 16ης Φεβρουαρίου 2017, Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2017:129, σκέψη 29), και της 16ης Σεπτεμβρίου 2021, The Software Incubator (C-410/19, EU:C:2021:742, σκέψη 48).

³⁷ Η δεύτερη και η τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 86/653 έχουν ως εξής:
«[Εκτιμώντας] ότι οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών σε θέματα εμπορικής αντιπροσωπείας επηρεάζουν αισθητά στο εσωτερικό της Κοινότητας τις συνθήκες ανταγωνισμού και άσκησης του επαγγέλματος, επηρεάζουν την προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων στις σχέσεις τους με τους αντιπροσωπευόμενους και είναι επιζήμιες για την ασφάλεια των εμπορικών πράξεων· ότι εξάλλου οι διαφορές αυτές είναι δυνατό να παρεμποδίζουν αισθητά τη σύναψη και τη λειτουργία των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας μεταξύ αντιπροσωπευόμενου και εμπορικού αντιπροσωπείας μεταξύ αντιπροσωπευόμενου και εμπορικού αντιπροσώπου που είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη·
[Εκτιμώντας] ότι οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών πρέπει να διενεργούνται υπό συνθήκες που προσιδιάζουν σε ενιαία αγορά, πράγμα που επιβάλλει την προσέγγιση των συστημάτων δικαίου των κρατών μελών στον απαραίτητο βαθμό για την καλή λειτουργία της κοινής αυτής αγοράς· ότι, για το σκοπό αυτό, οι έστω ενοποιημένοι κανόνες για τις συγκρούσεις νόμων δεν εξαλείφουν στον τομέα της εμπορικής αντιπροσωπείας τις προαναφερόμενες δυσχέρειες και συνεπώς δεν καθιστούν περιττή την προτεινόμενη εναρμόνιση».

³⁸ Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Επιτροπή κατά Δανίας (ΠΟΠ «φέτα») (C-159/20, EU:C:2022:198, σημείο 64).

³⁹ Πρβλ. έκθεση REFIT, όπ.π. υποσημείωση 10, σημείο 3.1.

κανόνων) σε ολόκληρη την Ένωση, προκειμένου να διευκολύνει τη σύναψη διασυνοριακών συμβάσεων αντιπροσωπείας μεταξύ εμπορικών αντιπροσώπων και αντιπροσωπευόμενων σε διάφορα κράτη μέλη⁴⁰.

59. Κατά τον καθορισμό του κατάλληλου περιεχομένου εναρμονισμένων κανόνων, η διασφάλιση της προστασίας των εμπορικών αντιπροσώπων ως ασθενέστερου μέρους στις συμβάσεις αντιπροσωπείας μπορεί, και πρέπει, να λαμβάνεται υπόψη από τον νομοθέτη της Ένωσης⁴¹. Τούτο δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι μια τέτοια προστασία αποτελεί, ούτε ότι μπορεί να αποτελέσει, με βάση την τρέχουσα κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών της, αυτοτελή σκοπό της οδηγίας 86/653⁴².

60. Πλην όμως, η προσήκουσα προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων έχει αναγνωριστεί από το Δικαστήριο ως έννομο συμφέρον⁴³. Συνεπώς, η προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων συγκαταλέγεται στους σκοπούς που αναπτύχθηκαν στο σύστημα της οδηγίας 86/653.

61. Η συνεκτίμηση της ασθενέστερης θέσης των εμπορικών αντιπροσώπων συμβάλλει στην αποκατάσταση της οικονομικής ισορροπίας στις έννομες σχέσεις μεταξύ των εμπορικών αντιπροσώπων και των αντιπροσωπευόμενων⁴⁴. Επιβάλλεται, συνεπώς, νομοθετική παρέμβαση στις περιπτώσεις στις οποίες ο νομοθέτης θεωρεί ότι υφίσταται σημαντική δυσλειτουργία της αγοράς⁴⁵.

62. Η Πολωνική Κυβέρνηση και το αιτούν δικαστήριο επισήμαναν την ύπαρξη μιας τέτοιας δυσλειτουργίας στην αγορά των εμπορικών αντιπροσώπων στην Πολωνία. Ανέφεραν ότι η αγορά αυτή χαρακτηρίζεται από ασυμμετρία κατά την οποία οι αντιπροσωπευόμενοι είναι σε θέση να προσφέρουν τυποποιημένες συμβάσεις στους εμπορικούς αντιπροσώπους, χωρίς να τους παρέχεται η δυνατότητα να διαπραγματεύονται τους συμβατικούς όρους.

63. Μολονότι τούτο μπορεί να αποτελεί χαρακτηριστικό της πολωνικής αγοράς στον τομέα της εμπορικής αντιπροσωπείας, ή τουλάχιστον της πολωνικής αγοράς στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, η οδηγία 86/653 δεν μπορεί να ερμηνευθεί μόνο σε συνάρτηση με την αγορά ενός κράτους μέλους. Επομένως, μπορεί να γίνει δεκτό ότι αν ο νομοθέτης της Ένωσης είχε διαπιστώσει μια τέτοια ασυμμετρία στη διαπραγματευτική ισχύ μεταξύ εμπορικών

⁴⁰ Η σημασία του σκοπού της εσωτερικής αγοράς που επιδιώκεται με την οδηγία 86/653 έχει επιβεβαιωθεί από το Δικαστήριο. Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 30ής Απριλίου 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, σκέψη 17), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε, στο πλαίσιο της ασυμβατότητας προς την εν λόγω οδηγία εθνικών διατάξεων σχετικά με την εγγραφή σε μητρώο των συμβάσεων αντιπροσωπείας, ότι οι διατάξεις αυτές ήταν «ικανές να παρακωλύσουν αισθητά την κατάρτιση και τη λειτουργία συμβάσεων αντιπροσωπείας μεταξύ μερών σε διαφορετικά κράτη μέλη».

⁴¹ Πρβλ. οδηγία 86/653, πέμπτη αιτιολογική σκέψη, η οποία αναφέρεται στη σκοπιμότητα των «αρχών» του νυν άρθρου 151 ΣΛΕΕ για θέματα κοινωνικής πολιτικής κατά την «εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών μελών για τους εμπορικούς αντιπροσώπους».

⁴² Η δυνατότητα του νομοθέτη της Ένωσης, ή ακόμη και η υποχρέωσή του, να λάβει υπόψη διάφορους προβληματισμούς (συμπεριλαμβανομένων εκείνων για την εναρμόνιση των οποίων η Ένωση δεν διαθέτει αυτοτελή αρμοδιότητα) κατά τη θέσπιση κανόνων σχετικών με την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών, προκειμένου να διασφαλισθεί η εγκαθίδρυση και η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, έχει επιβεβαιωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το νυν άρθρο 114 ΣΛΕΕ. Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2000, Γερμανία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (στο εξής: διαφήμιση προϊόντων καπνού) (C-376/98, EU:C:2000:544), ή, πιο πρόσφατα, αποφάσεις της 4ης Μαΐου 2016, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-358/14, EU:C:2016:323), και της 4ης Μαΐου 2016, Philip Morris Brands κ.λπ. (C-547/14, EU:C:2016:325).

⁴³ Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Ιανουαρίου 2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, σκέψη 22), της 19ης Απριλίου 2018, CMR (C-645/16, EU:C:2018:262, σκέψη 33), και της 17ης Μαΐου 2017, ERGO Poist'ovňa (C-48/16, EU:C:2017:377, σκέψη 41)· βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Poiares Maduro στην υπόθεση Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, σημείο 31).

⁴⁴ Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση ERGO Poist'ovňa (C-48/16, EU:C:2017:15, σημεία 36 και 37).

⁴⁵ Πρβλ. Weatherill S., «Why Object to the Harmonization of Private Law by the EC?», *European Review of Private Law*, τόμος 12, 2004, σ. 633, στη σ. 635. Βλ., επίσης, Zamir, E. και Ayres, I., «A Theory of Mandatory Rules: Typology, Policy, and Design», *Texas Law Review*, τόμος 99, 2020, σ. 283, στη σ. 292.

αντιπροσώπων και αντιπροσωπευόμενων σε ολόκληρη την Ένωση, θα την αντιμετώπιζε με τον κατάλληλο τρόπο. Ας πάρουμε για παράδειγμα την ακυρότητα συμβατικών ρητρών οι οποίες δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως και συνεπάγονται σημαντική ανισορροπία. Μια τέτοια λύση, μεταξύ άλλων, θα περιόριζε λιγότερο τη συμβατική ελευθερία απ' ό,τι ένας κανόνας αναγκαστικού δικαίου που θα στερούσε από τα μέρη τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως του είδους των προμηθειών.

64. Επιπλέον, όπως επισημαίνει η Γερμανική Κυβέρνηση, τα νομικά συστήματα των κρατών μελών προβλέπουν αρχές γενικής προστασίας των συμβαλλομένων όταν υπάρχει σημαντική ανισορροπία μεταξύ τους. Οι κανόνες αυτοί έχουν εφαρμογή στους εμπορικούς αντιπροσώπους σε καταστάσεις κατά τις οποίες, για παράδειγμα, οι αντιπρόσωποι αυτοί έχουν στερηθεί προμήθειες σε υπέρμετρα μεγάλο βαθμό.

65. Επιπλέον, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η οδηγία 86/653 ρυθμίζει ευρύ φάσμα πιθανών εμπορικών πραγματικοτήτων, εντός των οποίων μπορούν να διαφέρουν τα συμφέροντα τόσο των εμπορικών αντιπροσώπων όσο και των αντιπροσωπευόμενων⁴⁶. Η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως κανόνα αναγκαστικού δικαίου ενδέχεται να μην είναι προστατευτική για τους εμπορικούς αντιπροσώπους σε ορισμένα είδη σχέσεων αντιπροσωπείας. Πλην όμως, αν η διάταξη αυτή ερμηνευόταν ως αναγκαστικού δικαίου, θα εμπόδιζε τους εμπορικούς αντιπροσώπους και τους αντιπροσωπευόμενους να βρουν την πλέον συνάδουσα με τη σύμβασή τους λύση.

66. Επομένως, η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης αναγκαστικού δικαίου δεν συμβάλλει κατ' ανάγκην στην προστασία των εμπορικών αντιπροσώπων και μπορεί, όπως επισημαίνει η Bank Handlowy, να διαταράξει τη λειτουργία της αγοράς της εμπορικής αντιπροσωπείας. Οι αντιπροσωπευόμενοι που δεν έχουν υπολογίσει την ανάγκη καταβολής των εν λόγω προμηθειών μπορούν να καταφύγουν σε άλλες λύσεις, όπως, για παράδειγμα, στη μείωση του ποσοστού της βασικής προμήθειας, στον περιορισμό ή αποκλεισμό των εξόδων στα οποία υποβάλλονται οι εμπορικοί αντιπρόσωποι και τα οποία επιστρέφονται από τον αντιπροσωπευόμενο ή άλλων στοιχείων της αμοιβής, ή να μη χρησιμοποιούν πλέον καθόλου εμπορικό αντιπρόσωπο.

67. Τέλος, επισημαίνεται επίσης ότι οι εμπορικοί αντιπρόσωποι προστατεύονται όχι μόνον από κανόνες αναγκαστικού δικαίου, αλλά και από την ασφάλεια δικαίου⁴⁷ που απορρέει από τους εναρμονισμένους κανόνες⁴⁸. Επομένως, η αποσαφήνιση της φύσης του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 θα συμβάλει στους σκοπούς που επιδιώκει η οικεία οδηγία, ανεξαρτήτως του αν η εν λόγω διάταξη θα ερμηνευτεί ως διάταξη αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου.

δ) Ιστορικό θέσπισης

68. Το ιστορικό θέσπισης του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 συνηγορεί επίσης υπέρ της ερμηνείας του ως διάταξης ενδοτικού δικαίου.

⁴⁶ Πρβλ. απόφαση της 4ης Ιουνίου 2020, Trendsetteuse (C-828/18, EU:C:2020:438, σκέψη 30).

⁴⁷ Πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, σκέψη 31).

⁴⁸ Για απόψεις που επιβεβαιώνουν ότι η εναρμόνιση μπορεί επίσης να επιδιωχθεί μέσω κανόνων ενδοτικού δικαίου, βλ. π.χ. Hesselink, όπ.π. υποσημείωση 16· Storme, όπ.π. υποσημείωση 28· Gutman, K., *The Constitutional Foundations of European Contract Law: A Comparative Analysis*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2014.

69. Όπως προκύπτει από τη νομολογία σχετικά με την οδηγία 86/653⁴⁹, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το ιστορικό θέσπισης μιας πράξης της Ένωσης είναι χρήσιμο για την αναζήτηση της βούλησης του νομοθέτη που διέπει την εν λόγω πράξη ή συγκεκριμένη διάταξή της. Τούτο ισχύει ιδίως σε περίπτωση τροποποίησης της επίμαχης διάταξης κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, από την οποία μπορεί να συναχθεί η βούληση του νομοθέτη της Ένωσης, όπως συμβαίνει εν προκειμένω.

70. Στην αρχική πρόταση της Επιτροπής⁵⁰, το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/653 εμφανιζόταν ως σχέδιο του άρθρου 12, παράγραφος 1⁵¹. Η τελευταία αυτή διάταξη περιλήφθηκε σε ειδικό κατάλογο διατάξεων αναγκαστικού δικαίου της πρότασης οδηγίας που περιλαμβανόταν στο σχέδιο του άρθρου 35, κατά το οποίο «[ε]ίναι άκυροι οι όροι συμβάσεως με τους οποίους τα μέρη παρεκκλίνουν, εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου, από τις διατάξεις που απαριθμούνται εν συνεχεία»⁵².

71. Στη γνώμη της επί της πρότασης οδηγίας⁵³, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, ότι το σχέδιο του άρθρου 35 είναι θεμελιώδες για το σύνολο της οδηγίας, καθόσον προσδιορίζει την έκταση και τα όρια της ελευθερίας χειρισμών των συμβαλλομένων μερών στο πλαίσιο της σχέσης αντιπροσωπείας και, συνεπώς, πρέπει να παραμείνει στην πρόταση οδηγίας.

72. Αντιθέτως, κατά την πρώτη ανάγνωση της πρότασης οδηγίας⁵⁴, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θεώρησε ότι ο μακρύς κατάλογος διατάξεων αναγκαστικού δικαίου που περιλαμβάνεται στο σχέδιο του άρθρου 35 στερεί από την οδηγία κάθε περιθώριο ευελιξίας, οπότε ζήτησε την αναδιατύπωση της επίμαχης διάταξης.

⁴⁹ Πρβλ. αποφάσεις της 30ής Απριλίου 1998, Bellone (C-215/97, EU:C:1998:189, σκέψεις 11 και 16), της 28ης Οκτωβρίου 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, σκέψη 40) και της 6ης Μαρτίου 2003, Abbey Life Assurance (C-449/01, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2003:133, σκέψη 15). Βλ., επίσης, μεταξύ άλλων, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:503, σημείο 39) και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, σημεία 48 έως 54).

⁵⁰ Βλ. Επιτροπή, Ισότητα των δικαιωμάτων των εμπορικών αντιπροσώπων. Πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου περί συντονισμού των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ελεύθεροι επαγγελματίες), COM(76) 670, 13 Δεκεμβρίου 1976 (στο εξής: πρόταση οδηγίας).

⁵¹ Το σχέδιο του άρθρου 12, παράγραφος 1, προέβλεπε τα εξής: «Για εμπορικές πράξεις που έχουν συναφθεί στο νόμισμα της σύμβασης, ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται προμήθεια:
α) αν η πράξη έχει πραγματοποιηθεί από τον εμπορικό αντιπρόσωπο, ή
β) αν η πράξη έχει συναφθεί με τρίτο με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει προηγουμένως διαπραγματευθεί ή συμφωνήσει πράξη που περιλαμβάνεται στους όρους της αντιπροσωπείας του, ή
γ) αν ο εμπορικός αντιπρόσωπος έχει διοριστεί για να καλύψει συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ή συγκεκριμένη ομάδα προσώπων και η πράξη έχει συναφθεί στην εν λόγω γεωγραφική περιοχή ή με πρόσωπο που ανήκει στην ομάδα αυτή, παρά το γεγονός ότι η πράξη αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης ή συμφωνίας με άλλον τρόπο εκτός από τον εμπορικό αντιπρόσωπο». Βλ. πρόταση οδηγίας, όπ.π. υποσημείωση 50, σ. 10.

⁵² Βλ. πρόταση οδηγίας, όπ.π. υποσημείωση 50, σχέδιο άρθρου 35, παράγραφος 1, σ. 16, και «Σχολιασμός», σ. 25-26.

⁵³ Βλ. Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, γνώμη επί πρότασης οδηγίας του Συμβουλίου σχετικά με τον συντονισμό των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), της 24ης Νοεμβρίου 1977 (EE 1978, C 59, σ. 31), σημεία 2.9.6 έως 2.9.8.

⁵⁴ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Έκθεση επί της πρότασης της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (έγγραφο 514/76) σχετικά με τον συντονισμό των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), αιτιολογική έκθεση, έγγραφο 222/78, 27 Ιουλίου 1978, σημεία 110 και 111, και ψήφισμα όπου ενσωματώθηκε η γνώμοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου επί της προτάσεως της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς το Συμβούλιο σχετικά με οδηγία περί συντονισμού των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ελεύθεροι επαγγελματίες), της 12ης Σεπτεμβρίου 1978 (EE 1978, C 239, σ. 18), σημείο 17.

73. Κατόπιν τούτου, στην αναθεωρημένη πρόταση της Επιτροπής⁵⁵, το πλήρες κείμενο του σχεδίου του άρθρου 35 «εγκαταλείφθηκε ούτως ώστε να παρασχεθεί μεγαλύτερη ευελιξία», ενώ αποσύρθηκαν διάφορες διατάξεις. Έτσι, ο κατάλογος των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου που προέβλεπε το αναθεωρημένο κείμενο της διάταξης αυτής περιλάμβανε, ειδικότερα, την προμήθεια του στοιχείου α' του σχεδίου του άρθρου 12, παράγραφος 1, αφαιρουμένων των λοιπών παραγράφων, συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας επί επαναλαμβανόμενων πράξεων που προέβλεπε το στοιχείο β' της διάταξης αυτής⁵⁶.

74. Στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, υπήρξε συμφωνία να διαγραφεί η αναφορά στο στοιχείο α', του σχεδίου του άρθρου 12, παράγραφος 1 από τον κατάλογο των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου του σχεδίου του άρθρου 35⁵⁷. Τελικά, αποφασίστηκε να διαγραφεί πλήρως το σχέδιο του άρθρου 35 και αντ' αυτού να διευκρινιστεί ο αναγκαστικός χαρακτήρας των διατάξεων της προτεινόμενης οδηγίας στα συγκεκριμένα άρθρα⁵⁸. Η προσέγγιση αυτή διατηρήθηκε στο τελικό κείμενο της οδηγίας 86/653⁵⁹.

75. Κατά συνέπεια, από την απόσυρση της διάταξης που αντιστοιχεί στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 από τον κατάλογο διατάξεων αναγκαστικού δικαίου του σχεδίου του άρθρου 35 και τη συμφωνία για την οριοθέτηση του αναγκαστικού χαρακτήρα των διατάξεων της οδηγίας ανά άρθρο, δύναται να συναχθεί ότι, ελλείψει ρητής σχετικής μνείας, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν θέλησε να καταστήσει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 κανόνα αναγκαστικού δικαίου⁶⁰.

76. Συναφώς, δεν βρίσκω πειστικά τα επιχειρήματα που προέβαλαν η Rigall Arteria Management, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή αμφισβητώντας, κατ' ουσίαν, την κρισιμότητα του ιστορικού θέσπισης της οδηγίας 86/653 λόγω των σημαντικών αλλαγών που οδήγησαν στη διαμόρφωση του τελικού κειμένου της οδηγίας αυτής σε αντίθεση με τις προτάσεις της Επιτροπής και του γεγονότος ότι ο νομοθέτης της Ένωσης ακολούθησε διαφορετική προσέγγιση

⁵⁵ Βλ. Επιτροπή, τροποποίηση στην πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου για τον συντονισμό των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), COM(78) 773 τελικό, 22 Ιανουαρίου 1979 (στο εξής: αναθεωρημένη πρόταση), αιτιολογική έκθεση, σ. 8 έως 9, και σχέδιο άρθρου 35, παράγραφος 1, σ. 21.

⁵⁶ Στην αναθεωρημένη πρόταση της Επιτροπής, το σχέδιο του άρθρου 12, παράγραφος 1, παρέμεινε αμετάβλητο, εκτός από το στοιχείο β', το οποίο τροποποιήθηκε ως εξής: «αν η πράξη έχει συναχθεί με τρίτο με τον οποίο ο αντιπρόσωπος έχει συνάψει προηγούμενες πράξεις του ίδιου είδους ώστε να τον έχει καταστήσει πελάτη». Βλ. αναθεωρημένη πρόταση οδηγίας, όπ.π. υποσημείωση 55, αιτιολογική έκθεση, σ. 4 και σχέδιο άρθρου 12, παράγραφος 1, σ. 10-11.

⁵⁷ Πρβλ. έγγραφο του Συμβουλίου 6877/80, της 6ης Μαΐου 1980, σ. 16. Επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από ορισμένα έγγραφα θεσμικών οργάνων που εκδόθηκαν σε αρχικό στάδιο, η πλειονότητα των αντιπροσωπειών των κρατών μελών προέκρινε τον ενδοτικό χαρακτήρα της διάταξης του σχεδίου του άρθρου 12, ενώ η Επιτροπή εκτιμούσε ότι είχε αναγκαστικό χαρακτήρα, υπό την επιφύλαξη, ενδεχομένως, παρεκκλίσεων. Βλ. έγγραφο του Συμβουλίου 7527/81, της 23ης Ιουνίου 1981, σ. 4. Στη συνέχεια, μετά την κατάργηση του σχεδίου του άρθρου 35, φαίνεται ότι η πλειονότητα των αντιπροσωπειών των κρατών μελών προέκρινε τον αναγκαστικό χαρακτήρα της διάταξης του σχεδίου του άρθρου 12, παράγραφος 1, στοιχείο α'. Βλ., για παράδειγμα, έγγραφα του Συμβουλίου 7381/83, της 9ης Ιουνίου 1983, σ. 8 υποσημείωση 4, και 7379/86, της 4ης Ιουνίου 1986, σ. 8 υποσημείωση 6. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν διατηρήθηκε στο τελικό κείμενο της οδηγίας 86/653.

⁵⁸ Πρβλ. έγγραφα του Συμβουλίου 5442/82, της 10ης Μαρτίου 1982, σ. 2, 7013/83, της 18ης Μαΐου 1983, σ. 5, 7778/83, της 17ης Ιουνίου 1983, σ. 9, και 7379/86, της 4ης Ιουνίου 1986, σ. 22.

⁵⁹ Επιπλέον, κατά τον χρόνο εκείνο υπήρξε πρόταση ορισμένων κρατών μελών (ήτοι της Δανίας, υποστηριζόμενης από τη Γερμανία, τις Κάτω Χώρες και το Ηνωμένο Βασίλειο) να συμπεριληφθεί στην πρόταση οδηγίας διάταξη που να επιβεβαιώνει την αναγνώριση της συμβατικής ελευθερίας και να καθιστά έτσι σαφές ότι, ελλείψει μνείας μιας ειδικής διάταξης στην πρόταση οδηγίας ως αναγκαστικού χαρακτήρα, τα συμβαλλόμενα μέρη είχαν την ευχέρεια να παρεκκλίνουν από αυτήν. Η πρόταση αυτή δεν περιλήφθηκε στο τελικό κείμενο. Πρβλ. έγγραφα του Συμβουλίου 7013/83, της 18ης Μαΐου 1983, σ. 5, και 7251/1/83 REV 1, της 14ης Ιουνίου 1983, σ. 7.

⁶⁰ Επισημαίνεται ότι, όσον αφορά το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η οδηγία 86/653, η Σύμβαση Μπενελούξ περί εμπορικής αντιπροσωπείας, η οποία υπογράφηκε στη Χάγη στις 26 Νοεμβρίου 1973 αλλά δεν τέθηκε σε ισχύ λόγω μη επικύρωσης από το Βασίλειο του Βελγίου και το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, αποτέλεσε τη βάση των συζητήσεων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την οδηγία αυτή. Το άρθρο 5, παράγραφος 1, της σύμβασης αυτής, του οποίου η διατύπωση ήταν ανάλογη με αυτή του άρθρου 12, παράγραφος 1, των αρχικών και αναθεωρημένων προτάσεων της Επιτροπής, δεν περιλαμβανόταν στον ειδικό κατάλογο των διατάξεων αναγκαστικού δικαίου του άρθρου 19 αυτής.

στο άρθρο 6 της οδηγίας 86/653, στοιχείο που, κατά την άποψή τους, συνηγορεί υπέρ της ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής ως διάταξης αναγκαστικού δικαίου.

77. Βεβαίως, αληθεύει ότι πολλές διατάξεις της αρχικής και της αναθεωρημένης πρότασης της Επιτροπής δεν περιλαμβάνονται στην οδηγία 86/653. Ωστόσο, και στις δύο αυτές προτάσεις εμφανίστηκαν διατάξεις που αντιστοιχούν στο άρθρο 6 της οδηγίας 86/653⁶¹. Εξάλλου, το γεγονός ότι η διατύπωση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 86/653 δεν περιλαμβάνονταν στις προτάσεις αυτές, αλλά προστέθηκε αργότερα κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων⁶², δεν υποκαθιστά ούτε αναιρεί την επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης να οριοθετήσει στο συγκεκριμένο άρθρο τον αναγκαστικό χαρακτήρα των διατάξεων της οδηγίας αυτής, πράγμα που δεν έγινε όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β'.

ε) Πλαίσιο

78. Η προτεινόμενη ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης ενδοτικού δικαίου είναι σύμφωνη με άλλες διατάξεις της οδηγίας αυτής.

79. Λαμβανομένου υπόψη του ιστορικού θέσπισης της οδηγίας 86/653 και όπως επισήμαναν η Bank Handlowy και η Γερμανική και η Ιταλική Κυβέρνηση, από την όλη οικονομία της οικείας οδηγίας προκύπτει ότι οι διατάξεις από τις οποίες τα μέρη δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνουν καθορίζονται κατά τρόπο ακριβή και λεπτομερή και ο αναγκαστικός χαρακτήρας τους ορίζεται ρητώς στο συγκεκριμένο άρθρο. Τούτο ισχύει, ιδίως, όσον αφορά τις διατάξεις της οδηγίας 86/653 που περιέχονται στο κεφάλαιο III αυτής σχετικά με τις αμοιβές, όπως προκύπτει από τα άρθρα 10, παράγραφος 4, 11, παράγραφος 3, και 12, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής. Ανάλογες διατάξεις περιλαμβάνονται και σε άλλα κεφάλαια της οδηγίας 86/653⁶³.

80. Αυτό ενισχύει σαφώς την άποψη ότι οι κανόνες που θεσπίζει η οδηγία 86/653 και οι οποίοι δεν θεσπίζονται ρητώς ως αναγκαστικού δικαίου είναι, κατ' αρχήν, κανόνες ενδοτικού δικαίου⁶⁴. Επομένως, ελλείψει τέτοιας ρητής μνείας στην οδηγία 86/653, το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής πρέπει να θεωρηθεί κανόνας ενδοτικού δικαίου. Όπως επισημαίνει η Bank Handlowy, θα ήταν παράλογο ο νομοθέτης της Ένωσης να έχει θεσπίσει στην οδηγία 86/653 σειρά διατάξεων οι οποίες περιγράφονται ρητώς ως αναγκαστικού δικαίου, αν όλες οι διατάξεις της οδηγίας αυτής είχαν αναγκαστικό χαρακτήρα.

81. Η Rigall Arteria Management, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή προέβαλαν, προς στήριξη της ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης αναγκαστικού δικαίου, ένα επιχείρημα που απορρέει από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οικείας οδηγίας. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει ότι «τα άρθρα 7 έως 12 δεν εφαρμόζονται εφόσον ο

⁶¹ Βλ. πρόταση οδηγίας, όπ.π. υποσημείωση 50, σχέδιο άρθρου 11, σ. 10, και «Σχολιασμός», σ. 20. Η πρώτη παράγραφος του σχεδίου του άρθρου 11 αντιστοιχεί σε μεγάλο βαθμό στο άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 86/653 και η δεύτερη παράγραφός του αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφος 3 της οδηγίας 86/653· η τρίτη παράγραφος του εν λόγω σχεδίου άρθρου, η οποία δεν περιλαμβάνεται στην οδηγία 86/653, προέβλεπε τα εξής: «Συμβάσεις αντιπροσωπείας οι οποίες αποκλείουν το δικαίωμα προμήθειας του αντιπροσώπου είναι άκυρες». Βλ. επίσης την αναθεωρημένη πρόταση, όπ.π. υποσημείωση 55, αιτιολογική έκθεση, σ. 3, και σχέδιο άρθρου 11, σ. 10 (προσθήκη αναφοράς στην αμοιβή σε είδος και αναδιάρθρωση της σειράς ορισμένων παραγράφων).

⁶² Πρβλ. έγγραφο του Συμβουλίου 9253/80, της 13ης Αυγούστου 1980, σ. 11 (πρώτη ανάγνωση)· 7527/81, της 23ης Ιουνίου 1981, σ. 3 (δεύτερη ανάγνωση), και 7348/82, της 2ας Ιουνίου 1982, σ. 11-12 (τρίτη ανάγνωση). Πράγματι, όπως προκύπτει από ορισμένα έγγραφα θεσμικών οργάνων, το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 86/653 φαίνεται να προκύπτει από ορισμένες προτάσεις τροποποιήσεων που διατύπωσαν το Βέλγιο και η Γερμανία σχετικά με τα σχέδια των άρθρων 12 και 13 (που αντιστοιχούν στα άρθρα 7 και 8 της οδηγίας 86/653). Βλ. έγγραφο του Συμβουλίου 6877/80, της 6ης Μαΐου 1980, σ. 15 και 19.

⁶³ Βλ. οδηγία 86/653, άρθρα 5, 13, παράγραφος 1, 15, παράγραφος 2, και 19.

⁶⁴ Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Γ. Κοσμά στην υπόθεση Κοντόγεωργας (C-104/95, EU:C:1996:274, σημείο 23 υποσημείωση 13).

εμπορικός αντιπρόσωπος δεν αμείβεται συνολικά ή εν μέρει με προμήθεια». Εξ αυτού, οι ανωτέρω διάδικοι συνάγουν ότι, εξ αντιδιαστολής, τα άρθρα 7 έως 12 της οδηγίας 86/653 εφαρμόζονται υποχρεωτικά αν τα μέρη επιλέγουν προμήθεια υπό τη μορφή αμοιβής του εμπορικού αντιπροσώπου (έστω και αν η προμήθεια επιλέγεται μόνο στο πλαίσιο της αμοιβής). Τούτο συνεπάγεται ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 αποτελεί διάταξη αναγκαστικού δικαίου, αν οι εμπορικοί αντιπρόσωποι αμείβονται με προμήθεια.

82. Κατά τη γνώμη μου, το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό. Μπορώ να δεχθώ ότι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 86/653 καθιστά εφαρμοστέο το άρθρο 7 αυτής, αν τα μέρη συμφώνησαν αμοιβή με προμήθεια. Ωστόσο, το γεγονός ότι η τελευταία αυτή διάταξη είναι εφαρμοστέα δεν τη μετατρέπει σε κανόνα αναγκαστικού δικαίου.

83. Επιπλέον, όπως επισημαίνει η Bank Handlowy, καίτοι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 86/653 επιτρέπει ρητώς στα μέρη να αποκλείουν εντελώς την προμήθεια ως μορφή αμοιβής του εμπορικού αντιπροσώπου, φαίνεται ότι επιτρέπεται και ο αποκλεισμός ενός είδους προμήθειας, όπως η προμήθεια που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας.

84. Συνεπώς, από το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 86/653 προκύπτει ότι τα μέρη της σύμβασης αντιπροσωπείας μπορούν να αποφασίσουν ελεύθερα τον τρόπο ρύθμισης της αμοιβής του εμπορικού αντιπροσώπου και ότι, αν επιλέξουν την προμήθεια, μπορούν να προσφύγουν στους κανόνες των άρθρων 7 έως 12 της οδηγίας 86/653. Αυτό περιλαμβάνει τους πρότυπους κανόνες σχετικά με τα δυνητικά είδη προμηθειών που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

85. Επομένως, η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης ενδοτικού δικαίου δεν αντιβαίνει στο άρθρο 6, παράγραφος 3, αυτής.

86. Επιπλέον, προς τεκμηρίωση του αναγκαστικού χαρακτήρα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653, η Rigall Arteria Management προέβαλε επιχείρημα βασιζόμενο στα άρθρα 17 έως 19 της οδηγίας αυτής, κατά το οποίο, αν το δικαίωμα προμήθειας για επαναλαμβανόμενες συναλλαγές δεν στηρίζεται σε διάταξη αναγκαστικού δικαίου, τούτο θα μπορούσε να επηρεάσει το ύψος της αποζημίωσης ή της αποκατάστασης της ζημίας που δικαιούνται οι εμπορικοί αντιπρόσωποι βάσει του άρθρου 17 της οδηγίας αυτής, κατά τη λύση της σύμβασης αντιπροσωπείας. Δεδομένου ότι το άρθρο 19 της οδηγίας 86/653 απαγορεύει την παρέκκλιση από τα άρθρα 17 και 18 της οδηγίας αυτής εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου, τυχόν ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής ως διάταξης ενδοτικού δικαίου θα έθιγε τον εν μέρει αναγκαστικό χαρακτήρα των άρθρων 17 και 18 της εν λόγω οδηγίας⁶⁵.

⁶⁵ Επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο στήριξε τη διαπίστωσή του σχετικά με τον αναγκαστικού δικαίου χαρακτήρα των άρθρων 17 και 18 της οδηγίας 86/653 στη ρητή διάταξη του άρθρου 19 της οδηγίας αυτής, η οποία απαγορεύει την παρέκκλιση από τις εν λόγω διατάξεις εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου. Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, ιδίως σκέψεις 21 έως 24)· πρβλ., επίσης, αποφάσεις της 17ης Οκτωβρίου 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, σκέψη 40) και της 19ης Απριλίου 2018, CMR (C-645/16, EU:C:2018:262, σκέψεις 32 και 34 έως 36).

87. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό. Πρώτον, όπως έχει αναγνωριστεί στη νομολογία του Δικαστηρίου⁶⁶, ο καθορισμός της αποζημίωσης και της αποκατάστασης της ζημίας που προβλέπουν τα άρθρα 17 και 18 της οδηγίας 86/653 εκτιμάται με βάση το σύνολο των κρίσιμων περιστάσεων κάθε συγκεκριμένης σχέσης αντιπροσωπείας και δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την απολεσθείσα προμήθεια του εμπορικού αντιπροσώπου. Δεύτερον, ακόμα και αν υποτεθεί ότι το μέσο ποσό της προμήθειας που εισέπραττε ένας αντιπρόσωπος θα μπορούσε να επηρεάσει το ύψος της αποζημίωσης που αυτός δικαιούται κατόπιν της λύσεως της συμβάσεως, τούτο δεν επηρεάζει τον εν μέρει αναγκαστικό χαρακτήρα των άρθρων 17 και 18 της οδηγίας 86/653, ούτε συνηγορεί υπέρ του αναγκαστικού χαρακτήρα του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οικείας οδηγίας.

88. Συνεπώς, η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης ενδοτικού δικαίου δεν αντιβαίνει στα άρθρα 17 έως 19 της οδηγίας αυτής.

89. Τέλος, η Rigall Arteria Management, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι θα ήταν παράλογο ο νομοθέτης της Ένωσης να εξαρτά από τη συμφωνία των μερών μόνον κάποιες προϋποθέσεις σχετικά με το δικαίωμα λήψης προμήθειας, όχι όμως άλλες, όπως οι κανόνες που αφορούν την απόσβεση του δικαιώματος του εμπορικού αντιπροσώπου επί της προμήθειας κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 11 της οδηγίας 86/653.

90. Πρώτον, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το ζήτημα του χρονικού σημείου κατά το οποίο γεννάται ή αποσβέννυται το δικαίωμα προμήθειας είναι κρίσιμο μόνον αν το εν λόγω δικαίωμα προμήθειας υπήρχε εξαρχής. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να καταστεί υποχρεωτικό ένα είδος προμήθειας αποκλειστικά και μόνον επειδή υφίστανται κανόνες αναγκαστικού δικαίου που αφορούν την απόσβεση του δικαιώματος προμήθειας από τη στιγμή που το δικαίωμα αυτό έχει συμφωνηθεί.

91. Δεύτερον, το Δικαστήριο έχει κρίνει⁶⁷ ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 86/653 πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των άρθρων 10 και 11 της οδηγίας αυτής, τα οποία θεσπίζουν κατά τρόπο γενικό το πότε το δικαίωμα του εμπορικού αντιπροσώπου για λήψη προμήθειας καθίσταται απαιτητό και πότε αποσβένεται. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι, στη νομολογία αυτή, ουδόλως αμφισβητήθηκε ο αναγκαστικός δικαίως χαρακτήρας του άρθρου 7 της οδηγίας 86/653. Εξάλλου, οι τελευταίες αυτές διατάξεις κάνουν ρητή μνεία στα άρθρα 10, παράγραφος 4, και 11, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας, τα οποία απαγορεύουν στα μέρη να παρεκκλίνουν από τους σχετικούς κανόνες εις βάρος του εμπορικού αντιπροσώπου. Αυτό όμως δεν ισχύει στην περίπτωση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οικείας οδηγίας.

92. Συνεπώς, η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης ενδοτικού δικαίου δεν αντιβαίνει στα άρθρα 10 και 11 της οδηγίας αυτής.

93. Πριν καταλήξω στο συμπέρασμά μου, θα ήθελα να προσθέσω ότι, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, η ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 ως διάταξης ενδοτικού δικαίου συνάδει με την προσέγγιση που

⁶⁶ Πρβλ., όσον αφορά το άρθρο 17 της οδηγίας 86/653, αποφάσεις της 26ης Μαρτίου 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, σκέψεις 19 και 20), της 28ης Οκτωβρίου 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, σκέψη 44), της 3ης Δεκεμβρίου 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, σκέψη 28), και της 7ης Απριλίου 2016, Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2016:211, σκέψη 27). Βλ., επίσης, έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 17 της οδηγίας του Συμβουλίου για τον συντονισμό των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), (86/653/EOK), COM(96) 364 τελικό, της 23ης Ιουλίου 1996, ιδίως, σ. 2 έως 4.

⁶⁷ Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Ιανουαρίου 2008, Chevassus-Marche (C-19/07, EU:C:2008:23, σκέψεις 17 έως 21), και της 17ης Μαΐου 2017, ERGO Poist'ονία (C-48/16, EU:C:2017:377, σκέψη 40).

υιοθετείται στο δίκαιο και τη νομολογία πολλών κρατών μελών, όπως της Γερμανίας⁶⁸, της Ιταλίας, της Αυστρίας και της Πολωνίας⁶⁹, μεταξύ άλλων⁷⁰. Η ερμηνεία αυτή υποστηρίζεται επίσης από διάφορα νομικά συγγράμματα⁷¹, προερχόμενα, μεταξύ άλλων, από ορισμένες ερευνητικές ομάδες που ασχολούνται με το ευρωπαϊκό ιδιωτικό δίκαιο⁷².

94. Κατά συνέπεια, κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 πρέπει να ερμηνευθεί ως κανόνας ενδοτικού δικαίου και, επομένως, δύναται να τροποποιηθεί ή να αποκλειστεί από τα μέρη της σύμβασης αντιπροσωπείας.

V. Πρόταση

95. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο, Πολωνία) ως εξής:

Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1986, για το συντονισμό των δικαίων των κρατών μελών όσον αφορά τους εμπορικούς αντιπροσώπους (ανεξάρτητους επαγγελματίες), έχει την έννοια ότι το δικαίωμα του εμπορικού αντιπροσώπου να λάβει την προμήθεια που προβλέπει η διάταξη αυτή δύναται να τροποποιηθεί ή να αποκλειστεί συμβατικώς.

⁶⁸ Όπως επισημαίνει η Γερμανική Κυβέρνηση, κατά τη γερμανική νομολογία οι διατάξεις του γερμανικού δικαίου που μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 θεωρούνται ως διατάξεις ενδοτικού χαρακτήρα.

⁶⁹ Συναφώς, η Rigall Arteria Management και η Bank Handlowy υποστηρίζουν ότι η επικρατούσα άποψη στην πολωνική νομολογία είναι ότι το άρθρο 761, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα είναι ενδοτικού δικαίου, ενώ η Rigall Arteria Management επισημαίνει ότι οι απόψεις διίστανται στη νομική βιβλιογραφία, η δε Πολωνική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής, το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο) θα αποφανθεί επί του θέματος για πρώτη φορά στην υπό κρίση υπόθεση.

⁷⁰ Επισημαίνεται ότι στις γραπτές παρατηρήσεις της η Rigall Arteria Management αναφέρει τρία κράτη μέλη (Γερμανία, Αυστρία και Πολωνία) στα οποία οι σχετικές εθνικές διατάξεις για τη μεταφορά του άρθρου 7, παράγραφος 1 στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 θεωρούνται, εκ πρώτης όψεως, ενδοτικού δικαίου και ένα κράτος μέλος (Βέλγιο) στο οποίο θεωρούνται, εκ πρώτης όψεως, αναγκαστικού δικαίου, ενώ η Bank Handlowy παραπέμπει σε επτά κράτη μέλη (Τσεχική Δημοκρατία, Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία, Πολωνία, Φινλανδία και Σουηδία) στα οποία αυτές οι διατάξεις θεωρούνται, εκ πρώτης όψεως, ως ενδοτικού δικαίου. Πρβλ., επίσης, Bogaert, G., και Lohmann, U. (επιμ.), *Commercial Agency and Distribution Agreements: Law and Practice in the Member States of the European Union*, τρίτη έκδοση, Kluwer, Χάγη, 2000, σ. 67-676.

⁷¹ Σε μεγάλο μέρος της νομικής βιβλιογραφίας, οι κανόνες του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 86/653 θεωρούνται ως διατάξεις ενδοτικού δικαίου. Βλ., για παράδειγμα, Crahay, P., «La directive européenne relative aux agents commerciaux indépendants», *Tijdschrift voor Belgisch Handelsrecht/Revue de droit commercial belge*, τόμος 10, 1987, σ. 564, στις σ. 576-580· Saintier και Scholes, όπ.π. υποσημείωση 3, σ. 109 και 115-118· Randolph, F. και Davey, J., *The European Law of Commercial Agency*, τρίτη έκδοση, Hart, Οξφόρδη, 2010, σ. 79-80· Singleton, όπ.π. υποσημείωση 3, σ. 98. Υπάρχουν, ωστόσο, και διαφορετικές απόψεις. Για παράδειγμα, ο Theux, A., *Le statut européen de l'agent commercial: Approche critique de droit comparé*, Publications des Facultés universitaires Saint-Louis, Βρυξέλλες, 1992, σ. 116-117 και 357-365, υποστηρίζει ότι οι κανόνες αυτοί πρέπει να θεωρηθούν ως διατάξεις εν μέρει αναγκαστικού δικαίου· βλ. επίσης Rott-Pietrzyk, E. και Grochowski, M., «Prowizja agenta w czasie trwania umowy (imperatywny czy dyspozytywny charakter regulacji i wynikające z tego konsekwencje)», *Transformacje Prawa Prywatnego*, 2018, σ. 73, όπου, όπως αναφέρει η Rigall Arteria Management, υποστηρίζεται ότι το άρθρο 761, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα πρέπει να ερμηνεύεται ως κανόνας αναγκαστικού δικαίου.

⁷² Επισημαίνεται ότι, όπως υποστήριξε η Rigall Arteria Management, στη βιβλιογραφία του ευρωπαϊκού ιδιωτικού δικαίου, σύμφωνα με την εργασία μιας ακαδημαϊκής ομάδας, οι κανόνες σχετικά με την εν λόγω προμήθεια φαίνεται να έχουν χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου [βλ. Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), *Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles), Contract II: General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*, Sellier, Μόναχο, 2009, άρθρο 7:H-02: Mandatory Nature, σ. 36]. Ωστόσο, οι εργασίες άλλων ακαδημαϊκών ομάδων σε αυτό το πλαίσιο φαίνεται να έχουν διαφορετική άποψη και, ως εκ τούτου, δεν διευκρινίζουν ότι οι κανόνες αυτοί είναι αναγκαστικού δικαίου (πρβλ. Hesselink, M.W. κ.λπ. (επιμ.), *Principles of European Law, Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts*, Sellier, Μόναχο, 2006, σ. 93-95 και 173-177· von Bar, C. και Clive, E. (επιμ.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, πλήρης έκδοση, τόμος 3, Sellier, Μόναχο, 2009, σ. 2282-2283 και 2349-2353).